Cesta do srdca námetu

I

Do domu Antónia Machada som sa vrátila uprostred februára, a hoci som päť rokov predpokladala opak, návrat ma tešil. Aj letisko, nie väčšie než obyčajné nástupište, na mňa pôsobilo ako príjemné miesto, kde poznám každý kút. Čierno-zelený taxík s nemým šoférom za volantom ma neznechucoval, ulica s nezmenenou alejou obnažených stromov ma vítala a i keď som sa počas posledných rokov utvrdila v tom, že mier je iba prvým stupňom na ceste k harmónii, vyrovnanosť, ktorá ma odrazu zaplavila pri návrate na tie pokojné miesta, mi prinášala nečakanú úľavu. Rozlúčila som sa s nemým šoférom, ktorý na mňa pri platení ani nepozrel, a vystúpila som. Keď som pri dverách zadávala vstupný kód, nemý taxikár s krikom pribehol, aby mi vrátil fotoaparát, ktorý som si zabudla na zadnom sedadle. Stála som na hornom konci Avenida da Guerra Peninsular, ale práve stretnutie s taxikárom mi najjasnejšie ukázalo, že márnotratná dcéra sa vrátila domov.

Rozhliadla som sa, arkáda bola stále natretá rovnakou farbou.

Nezmenil sa ani vstupný kód, a keď som vystúpila z výťahu, do zámky sedel rovnaký kľúč. Pri vchode stála čierna skrinka na odkladanie tašiek presne ako kedysi. Zložila som na ňu batožinu z pliec. Uvítalo ma typické ovzdušie bytu, kde žije fajčiar. Ten

však dozaista nebol doma, bola streda. Nazrela som do obývačky, aby som sa o tom presvedčila. Za zvýšeným čelom písacieho stola s roletou nikto nesedel. V pracovni bolo cítiť silný tabakový pach, ale nevznášala sa v nej sivá hmla. Zahľadela som sa na stôl. Stála na ňom kameninová váza, do ktorej otec, isto kvôli mne, vložil niekoľko kvetov, ale inak vyzeralo všetko rovnako. To, čo som hľadala, však nebolo vidieť. Niektoré veci teda zmenili miesto.

Prechádzala som sa po byte Antónia Machada.

Rovnaký zodratý koberec, cez ktorý presvitali parkety, rovnaký vyrezávaný dlhý stôl s košíkom na ovocie. Sošky s rozzúrenými pohľadmi, ktoré mali podľa otca hodnotu svetového dedičstva, stále vystavené na rohu stola. Steny pokryté knihami, kde sa navrstvil prach a hniezdil hmyz, vyzerali presne tak, ako som ich zanechala. Ani nízka skrinka, na ktorej sa ako klenoty vynímali fajky zoradené vedľa seba, sa od môjho odchodu vôbec nezmenila. Rovnaké pomôcky na čistenie, prefukovanie a utláčanie na zvyčajných miestach. Ba i rôznorodé plechovky s tabakom, medzi ktorými vynikal Dunhill a Dutch Mixture, boli naoko rovnaké, hoci určite nie tie isté. Dokonca aj prenikavý pach dymu, žltkastá farba celého domu, nikotínové fľaky na strope, vonkoncom nič sa nezmenilo. Na všetkom prilipla múdrosť Antónia Machada, jeho večná zásadovosť, starobylosť a autorita. Keby som sa nikdy nedostala do púštnych miest, možno by ma tieto detaily pri príchode neupútali, ale tam som sa ako nikde inde naučila, že pod pokožkou vecí sa ukrýva veľkosť tých, ktorí s nimi narábajú alebo ich vyrobili. Odev vecí ma privádzal do jadra udalostí, preto niektorí predpovedali, že by sa zo mňa mohla stať výnimočná reportérka. Mohla. Zatiaľ reportérka pozastavila svoje plány a vrátila sa domov. Napriek všetkému to nebol zlý pocit. Vec, ktorú som hľadala a pre ktorú som prišla, som však nikde nevidela, hoci by som prisahala, že keď som odchádzala, stála na poličke pri stole Antónia Machada. Tam mal otec vo zvyku fajčiť. Vtedy som sa zamyslela nad jeho fajčením.

Dobre som poznala jednotlivé kroky.

Najprv škrtol zápalkou o hlavičku fajky. V rukách mu vyšľahol rovný plamienok, ale vzápätí ho s hlbokým nádychom pohltil malý súdok a z fajky začal ako pokrútená čiara stúpať tenký pásik dymu. Hneď nato sa vytvorila hmlovina, ktorá zahalila otcovu postavu a tá postupne mizla uprostred veľkých špirál. A spolu s ňou aj písací stôl s roletou, kameninová váza, hora kníh, ba i sama fajka. U môjho otca išlo premýšľanie a fajčenie vždy ruka v ruke, a odkedy si pamätám, práve v tom sivom oblaku sa začínali analýzy a stĺpčeky, riadky drobných slov, z ktorých nikto nezbohatol, ale podľa Rosie Machadovej objasňovali zmätok vo svete. Poznala som ten postup ako vlastný dych.

Za tou drevenou roletou sa odjakživa písali stránky nevyhnutné pre vytváranie budúcnosti, a kým neboli hotové, na všetkých kusoch nábytku v obývačke spočívala vážnosť. Ak bolo leto, Rosie sa vyzúvala, ak bola zima, našlapovala iba na špičky topánok, vždy s prstom na perách. Ich dcéra bola ešte primalá, aby pochopila abstraktné dôvody, pre ktoré sa od nej vyžadovalo také dôsledné správanie. Lebo v časoch, keď s nimi bola Rosie, muselo počas otcovho písania všade v dome vládnuť ticho. Nebehať, nebúchať dverami, nestláčať nič, aby žiadne zvuky nedoliehali do miestnosti, kde vznikal dym, tak zneli príkazy. Dobre som ich poznala. Počas hodín, keď nehybne sedel na tróne, rozdúchaval svoju pec a fajčil, Rosie si ma zväčša posadila do lona a kreslila mi trojhlavé psy s rozoklanými jazykmi. Po francúzsky mi vravievala: *Som drak, čo pred tebou chráni tvojho otca, little Machadinha. Voilà. A nechoď za tie sklené dvere.* Rosin manžel prišiel domov, odložil si aktovku, vyzliekol sako a zamieril do svojho dymového úkrytu za sklenými dverami, ktoré boli priťažké, aby som ich potisla rukami čo i len o centimeter. Kým písal, sklené dvere ostávali zatvorené a ja som nimi nemohla pohnúť, prekročiť ich ani na ne zaklopať, mohla som zanechať len lepkavý odtlačok jazyka na priehľadnom povrchu, ktorý Rosie Honoré Machadová ihneď utekala zotrieť mokrou hubkou a ľanovou utierkou. Teraz

si ju pamätala slabo. Namiesto tvárí sa mi v mysli uchovali iba machule a na stôl som zabudla úplne. Čisté línie ma teraz privádzali do údivu. Spod skla vystupovali prudko osvetlené črty postáv. Nikdy predtým som si nevšimla, ako niečo v ostrom čiernobielom kontraste vystupuje do popredia a iné ostáva v tieni. Prekvapoval ma aj pohyb a ľahkosť kompozície. Už som zabudla, ako dynamicky skupina pôsobila, hoci som vedela, že svetlo a samospúšť nastavil Tião Dolores, otcov blízky fotograf. Hodnú chvíľu som si snímku prezerala. Bola dokonalá. Bob Peterson raz na M Street 2020 poznamenal, že by sa hodilo, keby som získala spoločnú fotografiu hlavných aktérov prevratu, najlepšie priamo z toho dňa, čo dokazuje, že krstný syn síce poznal *Gan-do-lu*, no v skutočnosti nevedel vôbec nič. Ako mi bolo známe, z tých dní neexistovala ich spoločná snímka, ba ani snímka najdôležitejších z nich. Táto skupinová fotografia však zobrazovala niektorých v čase najväčšej slávy.

Poznala som väčšinu tých povstalcov, a hoci podrobnosti som už zabudla, vedela som, že Rosie Honoré napísala na rub fotografie veľkosti dvadsaťkrát tridsať centimetrov poznámky, navyše obkreslila odfotografované postavy a uviedla pri nich mená alebo prezývky, *petits noms*, ako im hovorila, a teraz sa mi matná spomienka potvrdila. Zvláštne. Keď cestujete púšťou, všetko, čo sa pohne, je dôležité, a vtedy pochopíte, že každá vec má svoju dušu, ktorá sa píše sama. V tomto prípade však neprehováral iba sám predmet, ale rozprávali zaň aj poznámky. Podrobné poznámky. To mi vírilo mysľou hore na Jakubovom rebríku. Bol tam Bronzový dôstojník, z národa pre národ, ako sa zhruba vyjadril Bobov krstný otec, Charlie 8, ktorý podľa neho zomrel ešte ako dieťa, El Campeador, *the biggest red oak*, opäť slovami krstného otca. Všetko napísala Rosie Honoré pravdepodobne v časoch, keď ešte nemala priezvisko Machadová. Nad zrkadlovým obrazom postáv, ktorý isto nakreslila ona, bolo lámanou portugalčinou napísané: *Dar od Tiãa Doloresa na počesť nezabudnuteľnej večere. Odfotené v Memories 21. augusta 1975, keď boli všetci nevýslovne*

šťastní. A my sme tam boli tiež. Okrúhle písmo Rosie Honoré. Zľava doprava nasledovali čísla a k nim prislúchajúce prezývky a prívlastky, ktoré používala, aby predmety a ľudí nemusela pomenovať pravými menami. Antonio Machado tvrdil, že Rosie Honoré nežila v divadle sveta, ale vo svete divadla, čo bolo zjavné hneď, nebolo ani treba stavať javisko. Stačilo sa s ňou rozprávať.

Dôležité však bolo, že ani jedna z postáv nemala na sebe uniformu, fotografia zachytávala oficiálne osobnosti vo chvíľke voľna. *The Waking History.* Charlie 8 sa opieral na stoličke, Salamida ho tlačil ramenom trochu doľava, držal fľašu, akoby ju ukazoval niekomu priamo pred sebou. Zdalo sa, že hovorí, aha, som bežný človek, pijem s priateľmi ako všetci. Za ním stoja traja zarastení mladíci s dlhými strapatými vlasmi, dvaja dvíhajú poháre, tretí, s najkratšou bradou, drží v rukách zbraň a mieri ňou do tváre kohokoľvek, kto naňho pozrie. Je to Cui. Na Jakubovom rebríku som sa usilovala vybaviť si, čo Rosie Machadová vravievala o zbrani, ktorú držal. Prisahala, že to bola iba karnevalová pištoľ, neškodná hračka, kus plastu, čo vydával smiešny rapotavý zvuk, a namietala, ak niekto tvrdil niečo iné. Na opačnej strane, vtesnaný medzi fotografa Tiãa a El Campeadora, najväčší červený dub, ako ho volal krstný otec, bol kuchár z Memories, s bielou kuchárskou čiapkou a trojcípou vidlicou bezpochyby najvýraznejšia postava na fotografii. Nemýlila som sa, skupina vyzerala tak, ako som si ju pamätala. Zišla som z rebríka, vrátila ho na miesto, vzala som si cestovné veci a rýchlo odišla do izby. Mám to. *That's it, I got it now*, musím to povedať Bobovi.

Zavrela som za sebou dvere. V mojej izbe bola stále rovnaká knižnica, rovnaký plagát *Théâtre du Feu* a rovnaký bukový stôl.

Celkom určite použijem fotografiu z Memories, bola som si istá, že som urobila svoj hlavný objav. Nielenže bola kvalitná, ale náčrt postáv s poznámkami od Rosie Honoré ma utvrdil v tom, aký je ten materiál tvárny a v mnohých ohľadoch výnimočný.

Podľa Antónia Machada neexistovala žiadna kópia. Z detstva som sčasti poznala okolnosti, za akých ju darovali otcovi, aby mu navždy pripomínala nezabudnuteľný večer. Otec ju zavše ukazoval priateľom a začas spomínali na chvíle, ktoré spolu prežili. Navyše sa Rosie Honoré približne vtedy rozhodla, že ostane v Lisabone. Keďže sa nikdy nevzali, bola to ich svadobná fotografia. Tento osobný rozmer vari potlačil ďalšie náznaky, ktoré z nej vyžarovali, ale jej hlavný význam spočíval v tom, že svedčila o okamihu zo zákulisia dejín, a to jediné ma teraz zaujímalo. Spomínam si, ako Rosie Honoré a António Machado brali fotografiu do rúk a rozprávali sa o predmetoch rozložených na stole, akoby to boli živí ľudia, ktorí mohli vystúpiť z rámu a prechádzať sa nám po dome. A aj sa prechádzali, nie predmety, ale niektoré osobnosti zo snímky. Pamätám sa, ako sedeli tu i tam. Občas dvaja či traja skúmali fotografiu, debatovali o nej alebo na ňu iba zamyslene hľadeli. Charlieho fľaša, pištoľ v Cuiových rukách, niekoľko tanierov s langustami na pare, zakrytá terina s veľkým uchom pred Salamidovou hruďou, všetko vyvolávalo spomienky. Dívali sa na langusty aj zakrytú terinu ako na posvätné predmety. Ale teraz, keď som fotografiu vybrala z rámu a centimeter za centimetrom ju skúmala, najviac ma upútali tváre tých mužov a dvoch žien, ktoré dopĺňali skupinu.

Okrem Rosie tam bola totiž ešte jedna žena, poetka Ingrid. Zvláštne, že v poznámkach na rube fotografie si nevyslúžila prezývku, hoci mala jednu svojskú. U nás doma ju volali Čarovná palička. Ani jej spoločník Pontais nemal prívlastok. Bol na rube snímky uvedený iba ako Francisco Pontais, *tout court*. Aj Nunes bol označený iba povolaním, šéfkuchár Nunes. Ale major, ktorého sme občas stretli pri prechádzke so psom v parku a na fotografii bol naboku, ako sa smeje do obrúska, dostal meno Major Umbela. Pripravila som si systematický zoznam a premýšľala som, či sa v tomto prípade nepreniesť cez spor, ktorý nás oddávna rozdeloval, a nespýtať sa otca. Vyložím fotografiu bez rámu na stôl v obývačke a oboznámim ho so svojím poslaním. António

Machado mi polahky poskytne chýbajúce údaje. Napriek prvotnému popudu ukryť svoj objav som teraz uvažovala, že ho vystavím a požiadam o radu. No hneď nato som sa zháčila. Za získané informácie by som zaplatila stratou spontánnosti a autorstva.

Otca som dobre poznala. Aj k najbezvýznamnejšej informácii, o ktorú by som ho požiadala, by porozkladal po stole dve police kníh, poskytol by mi hŕbu poznámok, zašiel by po škatulu preplnenú fotografiami a do noci mi vysvetľoval to i ono, na hlavu by mi pršali odporúčania, súvislosti, poštové adresy, ochota ísť, zatelefonovať, získať, pýtať sa, odviezť ma a ukázať mi v teréne všetko, čo by bolo treba. Ani by som sa nenazdala a Antônio Machado by svoju dcéru zavalil ponukami na stretnutia s ľuďmi, ktorých kedysi poznal, pridal by k nim súčasné osobnosti, ktoré objasňovali fakty, a jeho vedomosti a skúsenosti by sa nad mojou prácou vznášali ako zlovestný mrak, riadiaci z úzadia akékolvek moje úsilie vlastnou hudbou udávajúcou rytmus. Načo živiť ilúzie. Antônio Machado by nikdy nedokázal potlačiť prekypujúce množstvo svedectiev a činov, čo k nemu patrili. Prehnanú súdržnosť, pre ktorú sa staval po boku tých, čo znášali príkoria. Priamo predo mnou visel na kúsku steny varovný výlev Alžírčana Tahara Djaouta, z ktorého sa azda stalo otcovo krédo. Alžírčana medzitým zavraždili a taká surovosť nabádala otca na ostražitosť, hoci žil v mieri a mohol vydávať, čokolvek mu zišlo na um. Tu sa však vynímal do portugalčiny preložený závet maghrebského básnika, z ktorého sa stal jeho epigraf, aby sa nestratil ani atóm z jeho významu, a rukou jednotlivca bolo k nemu dopísané *„a my tiež“*.

Ticho je smrť
a ty, ak mlčíš,
umieraš, a my tiež,
a ak hovoríš,
umieraš, a my tiež,
tak prehovor a umri. A my tiež.

Nie, s otcom si nebudem vymieňať dojmy.

Ešteže som prišla v stredu, našla fotografiu z Memories, zložila ju z miesta a schovala, aby som s ňou v nasledujúcich dňoch mohla slobodne pracovať. Pocit víťazstva ma zaplavil, keď som to čakala najmenej. Pocit, že všetko do seba dokonale zapadlo, aký som mávala pri reportážach, keď mi priviedli správneho tlmočníka a mladík, čo poznal sotva sto anglických slov, ma hneď priviedol na správne miesto, kde na mňa čakal správny človek. Veci v sebe nesú istú hlúposť, no rovnako aj múdrosť, občas nám nastavia ľavé líce tejto dvojtvárnosti a inokedy zase to druhé. Fotografia z Memories sa objavila, len čo som prišla, a ukázala svoju svetlú stránku. Antóniovi Machadovi o nej nepoviem. Schovám ju a on si ani nevšimne, že zmizla, i tak bola až celkom hore pri strope, založená medzi inými, vyhostená zo súčasných pohľadov, zaradená medzi nezaujímavý odpad či ošúchané historky. Podľa vrstvy prachu, ktorú som zotrela vreckovkou a rukávom bundy, by som dokonca vedela odhadnúť, koľko rokov sa jej nedotkol otec ani nikto iný. Musela som si oprášiť rukáv. Päť, desať rokov? Vari od začiatku toho leta, keď Rosie Honoré Machadová odišla navždy? Alebo som strácala prehľad o čase? V tom prípade by to bolo šestnásť rokov. V púšti som sa naučila, že v prachu bývajú napísané celé knihy. Raz, cestou do Nadžafu, nám cez tlmočníka istý starý Arab povedal, že celá minulosť i celá budúcnosť je vpísaná v prachu. Tak nám to aspoň preložil jeden z tých mládenčekov, ktorých sme vodili so sebou a vyvažovali ich zlatom. Ja som však nechcela stráviť privela času čítaním z prachu, čo som našla v otcovom dome. Bolo desať hodín večer, António Machado sa možno čoskoro vráti z práce.

Sadla som si na pohovku v obývačke a zadriemala som.

Keď som sa zobudila, otec stál kúsok predo mnou, v ruke držal aktovku a ešte mal na sebe kabát. Prisahala by som, že hladí na mňa. Až keď ma na privítanie krátko objal vo svojom veľkom náručí, všimla som si, že má trochu červené a vlhké líce. Ukázala

som na jeho vydúvajúcu sa aktovku nabitú papiermi. Veľa práce, však? Ten prekliaty svet nie a nie zastať. Povedala som, čo mi hovorieval on. Áno, trochu práce sa nájde, prikývol otec so smiechom; vyzeral, akoby ho vyčerpávala nejaká náročná úloha, dozaista ho celkom zmoril voľajaký zložitý text. „Je to otrava! Už som si myslel, že mi nikdy nedajú pokoj," poznamenal. „Musel som im povedať, že si prišla a musím ísť za tebou. Už je to dávno, však?" Na chvíľu sa odmlčal. Potom dodal: „Ana Maria, ostaň, dokedy potrebuješ, vieš, že tento dom je iba tvoj." Uhladil si prešedivenú bradu. V skutočnosti tým chcel povedať: ‚Teraz bývam sám.' Či skôr: ‚Vedel som, že prídeš, nuž som poslal preč osobu, ktorá tu býva so mnou. Už mi na nej nezáleží.' Otcove zvyky som dôverne poznala, počula som aj slová, ktoré nevyriekol, a veľmi dobre som vedela, aké nájomníčky si sem vodí.

Antonio Machado sa ma zatiaľ neopýtal, prečo som prišla ani dokedy sa zdržím, ani ako, ani kam. Len hľadel na mňa alebo na obrazy na stene za mnou a vytušila som, že si môžeme dohodnúť isté prímerie. Presnejšie, v tej chvíli nás spájal pocit, ktorý by sa dal označiť ako vzájomná túžba, aby medzi nami raz a navždy zavládlo tiché pochopenie. Ako sme tak sedeli, zhovárali sa o všetkom a o ničom a smiali sa, vznášal sa nad nami akýsi pokoj. Bolo pätnásteho februára dvetisícštyri.

Toto stretnutie sa odohralo pred šiestimi rokmi.

II

Keď som na druhý deň popoludní vyšla von, mala som so sebou aj fotografiu z Memories. Ulica sa nezmenila. Alebo aspoň ja som si to želala. Na Avenida da Guerra Peninsular bola stále rušná premávka, v strede cesty stál rovnaký pamätník z portugalského vápenca, ktorý zobrazoval orla prelietavajúceho ponad namierené meče, a na konci sa nachádzala tá istá kaviareň pri kinách, kde som mala čakať na spolužiakov z fakulty. Nebolo treba. Keď som prišla na dohodnuté miesto, obaja tam už boli a postavili sa, aby ma privítali. Objali sme sa. Margarida Lota ani Miguel Ângelo sa nezmenili, ich povahové črty sa prejavovali rovnako. A predsa sme si vymýšľali, že sme iní, navzájom sme hodnotili, ako sme vyrástli a akí sme čulí. Vďaka radosti z opätovného stretnutia sme sa správali hlučne a neviazane. Ľahostajní k zaplnenej miestnosti sme sa hlasno rozprávali o tom, čo sme robili tam či tam, o rozdieloch v našich každodenných životoch, predstavovalo to akýsi nevyhnutný úvod k zhode, ku ktorej sme potrebovali dospieť. Dohovárali sme sa, kto bude mať čo na starosti, ako sústredíme prostriedky, ako budeme používať džíp Miguela Ângela. Preskakovali sme z témy na tému.

„Dva mesiace, však? Ďakujem, že si si na nás spomenula."

„Harmonogram máš na starosti ty. Čo je už naplánované?"

Ja som však prechádzala zrakom z jedného na druhého a uvažovala, ako podľa mňa mrhajú svojimi životmi.

Spomenula som si na našu rozlúčku pred piatimi rokmi, keď ešte nevedeli, čo budú robiť, a ja som sa chystala na stáž do štúdií CBS. Jeden z nich vtedy poznamenal, že v súťaži som neuspela ja, ale Machadinha, dcéra Antónia Machada. Moju detskú prezývku používali vždy, keď chceli poukázať na otcov vplyv, a hoci ich podozrenie bolo neopodstatnené, mali naň právo. Margarida Lota, ktorá teraz sedela oproti mne, bola najlepšia študentka

z ročníka daleko pred druhým Miguelom Ângelom a mnou na treťom mieste. Navzdory rozdielnym miestam na stupnici sme boli nerozluční. Traja rojkovia v krúžku. Všetci traja sme túžili po kariére vojnových reportérov, vždy keď sa niečo zomlelo v uliciach, utekali sme tam a snívali o reportážach z veľkých konfliktov. Avenida 24 de Julho. Niekde zaznel výstrel? Lietali kamene? Odohralo sa ozbrojené prepadnutie? Naším cieľom bolo Kosovo, Stredný východ a Afganistan, odkiaľ v tých časoch prichádzali vzrušujúce zábery. Margarida Lota, výrazná a prispôsobivá, takže ju začali prezývať sasanka, podávala správy o bojoch v tých vojnách, neraz s toľkými tragickými podrobnosťami, že ich nepoznal nijaký učiteľ, a uprostred triedy ju dojímalo vlastné rozprávanie. Miguel Ângelo ovládal teóriu a jeho výklady sa občas približovali futurologickej opovážlivosti samého Antónia Machada, ktorého stĺpček komentoval vždy v pondelok. Paradoxne som ich napokon prevýšila, ale ešte paradoxnejšie to pripisovali otcovej protekcii, pričom všetko, čo som v živote dosiahla, bolo navzdory nemu. Myslel si, že budem mať dva rodné jazyky a využijem francúzštinu, ale ja som odmietla jazyk matky, ktorá nás opustila, volala som ho belgičtina a so zlomyselnou tvrdošijnosťou som chodila na americký inštitút. Čím odlišnejšie a čím ďalej, tým lepšie. Nechcela som ísť do Británie, ale do Severnej Ameriky. Všetko som robila jemu napriek. Chcel, aby som sa držala tlače, kde sídli inteligencia, a ja som urobila sériu videoreportáží o súbojoch pitbulov, ktoré mi otvorili dvere k štipendiu. Vo videu, čo som poslala, sledovali deti zápas tých beštií a od začiatku do konca nebolo vidieť jediného dospelého. Vyšlo to. Štipendium som získala vďaka pitbulom. Koniec koncov, keď sme teraz nadšene debatovali, akoby sme hrali pred publikom v divadle, takmer vôbec sme sa nelíšili od objektov z môjho videa, čo však nič neznamenalo, všetko jednoducho zapadlo presne na svoje miesto. Diabol vstal a ja som si sadla. Mala som šťastie. V tom spočíval jediný rozdiel. Išla som teda na stáž k Bobovi Petersonovi a od toho sa odvíjalo všetko ostatné, kým oni za tých päť rokov prinášali iba reportáže o sobášoch, narodeniach, krstoch a stretnutiach pri slávnostných

stoloch a jediná vážnejšia práca, ktorá sa vymykala zo správ o smotánke z večierkov, bol súbor piatich kapitol o adolescentoch, čo spáchali samovraždu pre lásku, no ten nedopadol dobre. Udalosti opísali dôstojne a pravdivo, a predsa ich zato súdili a oni prehrali. Po tejto pohrome sa vrátili k svadbám, vlečkám a závojom ťahajúcim sa pomedzi nádvoria a bazény. *Lota&Ângelo*, partneri. Do telefónu sa mi priznali, že sa za to obaja hanbia, a boli vďační, že som si na nich vôbec spomenula. Ale teraz, keď sme si už dohodli najbližšie kroky a nesmierne sa radovali z opätovného stretnutia, som ich poprosila, aby ma už nikdy, ale naozaj nikdy nevolali Machadinha.

„My vieme," povedala Lota a premerala si ma pohľadom sasanky.

Miguel Ângelo zažartoval: „Vidíš? Ja to povedať nemôžem. Moje meno neprekoná nič. Čokoľvek by som na ňom zmenil, iba by som ho pokazil."

A zasmial sa sám na sebe.

Môj bývalý spolužiak sa však prispôsobil okolnostiam. Ako hovorieval, skôr než by mal hlavu v smútku, radšej ju použil a zmenil zameranie. Zužitkoval svoju výšku a stal sa z neho zvukár a kameraman, ani mu to neprekážalo, videl sa ako kočovný stĺp s magickým okom na pleci a dokonca sa mu to i zapáčilo. Tvrdil, že sa rád pozerá na svet okom, ktoré môže sám namieriť a zmeniť tak skutočnosť na takú, akú ju chce mať. Pri práci s tou hračkou vraj zabúda na všetko ostatné. Podľa ľubovôle nastavoval taký alebo onaký uhol, bol zvrchovaným pánom sveta, ktorý sa mu núkal v určitej podobe a on ho odmietal, prispôsoboval si ho a víťazil nad realitou. Jeho prácu oceňovali predovšetkým nevesty, matky pôsobili mladšie, ony krajšie, krstní otcovia mali menšie pupky a priestory, v ktorých sa občas dokonca povaľovali odpadky, vyzerali ako zo škatuľky.

„Musíš mi dať za pravdu," povedal Miguel Ângelo. „Veru, musíš, Ana Maria. S tou hračkou v rukách je možné všetko, daj mi hrdinu, a ja ti vrátim monštrum. Alebo naopak."

„Ani jedno, ani druhé. Si platený za to, aby si urobil neutrálny záznam, nič viac a nič menej."

„To tvrdíš ty. Žiadne strachy, nikto sa nechce vidieť v celkom čistom zrkadle, ani ty sama. Mňa neoklameš."

Vtedy som odsunula poháre a šálky, rozbalila som balíček, čo som priniesla, a na stôl som vyložila lakovaný rám. Moji spolužiaci sa okamžite sklonili nad fotografiu z Memories a so snaživosťou neistých prvákov pri skúške sa pribrali zaradom určovať totožnosť postáv, hoci som ich o to vôbec nepožiadala. Rozpoznali viacero tvárí. Margaride boli určite niektoré známe, hoci všetky jej vedomosti boli príliš čerstvé. Miguel Ângelo mal v pamäti daktoré udalosti, ale téma mu bola vzdialená, ukotvená príliš hlboko v minulosti, aby v ňom vyvolala nadšenie. Obaja sa však tvrdošijne usilovali priradiť k tvárám mená, potom obrátili rám a objavili poznámky a začali preberať jednotlivé podrobnosti. „Nič nám nehovor, chceme na to prísť sami," varovala ma Margarida Lota, zaujatá úlohou. Moji spolužiaci sa hrbili nad stolom a skladali prijímaciu skúšku do sveta, čo sa im ponúkal.

Neprekvapovalo ma to.

Oni kedysi nenavštevovali posvätné portály v sprievode svojich rodičov. Nechodili v skupinách na miesta obsypané kvetmi rovnako pravidelne, ako sa chodieva do zoologickej záhrady alebo planetária. Neputovali znova a znova k bránam s dierami po guľkách, neobzerali si konáre stromov, kam sa ľudia pravdepodobne vyškriabali, aby sledovali pád takmer polstoročného režimu, ktorý sa v jedno daždivé popoludnie začal rozpadať. Moji spolužiaci nepochodovali zakaždým koncom apríla po Avenida da Liberdade s ľuďmi, čo prišli z vidieka s klasmi za klobúkom a jednohlasne vykrikovali rovnaké heslá, dvíhali päste do vzduchu, akoby nimi chceli otvoriť nebeské brány. Rodičia im nevpletali kvety do vlasov, nenatŕčali ich, takto ozdobených, okoloidúcim fotografom, aby poslali záber portugalskej

radosti zahraničným agentúram. Môj otec áno. Za tých slávnostných dní ma nosil na pleciach, dvíhal ma vysoko nad hlavu, aby som videla zástupy ľudí kráčajúcich po ulici a nikdy nezabudla, že patrím k tomuto voľakedy zotročenému ľudu. Živo som si pamätala tie prechádzky na otcových pleciach, ale vedela som, že moji spolužiaci nemajú podobné spomienky. Dobre som ich poznala, vedela som, že sa nezúčastňovali na tých výstredných púťach ako hŕstka z nás. Dokonca ani teraz, keď sa Margarida Lota a Miguel Ângelo pohrúžili do tejto témy, nevedeli identifikovať fotografa Sebastiãa Alvesa, známeho pod menom Tião Dolores, tobôž nie básnikov Ingrid a Francisca Pontaisovcov. Moja spolužiačka už získala veľkú časť dokumentácie, a predsa nevedela, že by jej stačilo vstať zo stoličky a pozrieť priamo pred seba, a uvidela by cestu, po ktorej v tú slávnu noc s ohlušujúcim hrmotom prechádzal konvoj pod velením Charlieho 8 smerom na Terreiro do Paço. Moji spolužiaci žasli. „Naozaj prechádzali tadiaľto?“ opýtala sa Lota, postavila sa a neveriacky hľadela na Avenida da República. Isteže, niekadiaľ museli ísť, kolóna áut predsa nemohla letieť vzduchom. Na rozdiel od nej Miguel Ângelo nevstal zo stoličky, aby pozrel na ulicu, ktorú poznal odjakživa, jednoducho preto, lebo ho nikdy nezaujímalo, akými rôznymi trasami sa v tú noc presúvali. Margaridu však áno, sasanka hľadela na strechy protiľahlých budov, akoby ich videla po prvý raz. Mnohé z nich sa v tú noc prizerali, ako okolo nich prechádza konvoj s krycím menom Charlie 8. Lota si však všimla, že v poznámkach k fotografii týmto menom označovali jej veliteľa, a pritom skúmala črty mužov, ktoré jej tak pripomínali kurdské a afganské. Starobylé tváre. Miguel Ângelo a Margarida Lota vedeli o svete veľmi málo.

Na tom však nezáležalo.

Moji spolužiaci spĺňali podmienky práve preto, lebo vedeli málo. V súlade s metódou Boba Petersona budú plniť úlohu predpokladaných divákov. Pri tvorbe seriálu venovaného

rekonštrukcii dejín sme neodmysliteľne počítali aj s domnelou neznalosťou publika. Využitie určitej nevedomosti v reportáži, dokonca aj keď išlo o dokument, bolo jedným z nenahraditeľných prvkov na dosiahnutie ilúzie pravdivosti, či dokonca samej pravdy. Ani teraz to nebolo inak. Obaja tu sedeli, netušili takmer nič o realite, očarení dlažbou priamo pred nami, po ktorej sa v ich predstavách krútili kolesá vojenských áut, a ešte viac fotografiou z Memories, pretože niektorí zo skutočných aktérov boli aj na snímke, čo putovala z ruky do ruky, hoci Lota a Ângelo k téme pristupovali úplne odlišne. Moji spolužiaci spoznali El Campeadora, Bronzového dôstojníka, Charlieho 8, Umbelu, Antónia Machada a na druhej strane Rosie Honoré. Kuchár so žiarivou kuchárskou čiapkou na hlave, Salamida naľavo s otvoreným náručím či traja strapatí, zarastení chlapi, z ktorých jeden držal zbraň, im nič nehovorili. Nevedeli, kto je to, ani to nemali vedieť. Ingrid a Francisco Pontaisovci? Nikdy nepočuli o takých ľuďoch. Najsmiešnejší sa im zdal strelec. Vyhrážal sa niekomu? Fotoaparátu, ktorý bol bezpochyby umiestnený priamo pred ním? Aká smiešna, neskutočne smiešna doba. Dospela som k záveru, že nastal čas, aby som im vysvetlila, ako sa z fotografie z Memories stane náš východiskový bod a možno aj cieľová stanica. Naša základná osnova. *In the beginning there must be a shining seed*, vravel Bob. Tie jedinečné tváre, *the seed.*

Moji spolužiaci bleskovo obrátili fotografiu a skúmali zrkadlový obraz každej tváre, nakreslený na rube aj s príslušnými poznámkami z pera Rosie Honoré. Výborne. Stále sme sedeli v kaviarni pri kinách, teraz popoludní už plnej ľudí, a predsa Margarida Lota rozprávala, akoby sme boli sami. Výborne. Vďaka skvelému grafickému námetu v podobe Rosinho náčrtu si vedela predstaviť konečný obraz. Rozdiely medzi tvárami a ich zrkadlovými odrazmi. Moja spolužiačka však nebola len všestranná, bola najlepšia z ročníka a chcela vedieť, ako znejú tie štyri otázky. Vyložila som ich na stôl.

Kde boli?
Čo vtedy cítili?
Ako to hodnotia dnes, po tridsiatich rokoch?
Aká je ich najkrajšia spomienka na tie udalosti?

Margarida si všetky otázky poznačila, ale Miguel Ângelo utrúsil: „Ani jedna originálna otázka, tieto sme počuli už tisíckrát. Na takúto originalitu sem nebolo treba prísť z Ameriky." A akoby ma chcel zastrašiť, pokračoval: „Navyše chýba najdôležitejšia otázka, ktorú takýmto ľuďom treba položiť. *Čo ste získali vy?* Dokopy päť otázok, nie štyri."

Presne toto sme potrebovali. Chýbal nám triezvy prístup nášho bývalého spolužiaka, druhého v krúžku, ktorý mal teraz na starosti zvuk a obraz. Bob tvrdil, že dvojica by bola výborná, ale pri nakrúcaní dokumentu treba mať pri sebe aj niekoho, kto bude vypľúvať šupky. Človeka, ktorý vypľuje zbytočnosti a vopred ich pozametá, predtým než príde zvonka smetiarske auto a odvezie, čo stojí za to aj čo nie. Také sme dostali pokyny. Miguel Ângelo, akoby bol skutočne tým pľujúcim a zametajúcim článkom, ktorý si vysníval Robert Peterson, dodal: „Navyše neviem o tom, že by tu v meste niekedy existovala reštaurácia Memories. Nie je to všetko len podvrh?" Náš zvukár a kameraman zdanlivo vyhral bitku. Vedel o viacerých Memories kade-tade po svete, v Ázii aj Južnej Amerike, patrilo to k jeho remeslu, ale bol si istý, že v Lisabone nikdy neexistovala reštaurácia s takým názvom, preto na mňa nedôverčivo zazeral.

Musela som im teda vysvetliť, že tí ľudia naozaj chodili do reštaurácie, ktorú volali Memories, bola som tam niekoľkokrát ako malá, keď ešte niektorí ľudia používali ten názov. Dokonca aj dnes by som tam trafila so zatvorenými očami. Zabalila som fotografiu do látky, aby sa nepoškodila, vložila som ju do tašky a upozornila som kolegov, že počas cesty, ktorá nás teraz čaká, som nikdy nebola v Memories, nikoho z tých ľudí som nepoznala osobne, nikdy som sa nevolala Machadinha, nebola som dcéra Antónia Machada, ale iba tretia z nich, a hotovo. Požiadala som

ich, aby mi to sľúbili. Privolili. Ani jednému z nás sa však nechcelo vstať. Vonku sa noc znášala na ulice rýchlejšie než popoludnie. Vďaka lampám rozsvieteným ešte pred zotmením sa v uliciach rozhostila pokojná, slávnostná atmosféra a nám sa nechcelo odísť. Odďaľovali sme rozlúčku, všade naokolo nás vládla rozjarená nálada, ale Miguel Ângelo konal prakticky; poprosil ma, aby som opäť vybalila fotografiu, vyložil na stôl biely papier a pohotovo si prekresľoval schému, ktorú Rosie Honoré kedysi načrtla na kúsok kartónu prilepený na rube. Vyznačil verné línie, precízne maličké písmenká a všetko komentoval až príliš osobnými pripomienkami. Kresbu kopíroval pre Margaridu Lotu, aby sa nestratila vo svojom už takmer dvojmesačnom pátraní.

Chcel jej skrátka uľahčiť život.

Nakreslil tváre, priradil k nim mená, nabok zapísal všetkých účastníkov aj informáciu, že išlo o večeru v Memories 21. augusta 1975, a pridal aj súkromnú poznámku Rosie Honoré. *Všetci boli nevýslovne šťastní. A my sme tam boli tiež.* Hľa, stôl.

III

Zamierila som do ulíc smerujúcich k niekdajšej reštaurácii Memories.

Prešla som cez rovnaký park s rovnakým trávnikom, kde na nezmenenom kamennom podstavci držal ten istý markíz na vôdzke toho istého leva. Po Avenida da Liberdade ma hnala nevysvetliteľná radosť, a ako som kráčala pod stromami, mala som pocit, že som našla čosi veľmi dôverné, čomu som sa roky nespravodlivo vyhýbala. Výčitky svedomia ma ešte väčšmi súrili, neprestajne smerom nadol, až kým celkom naspodku nezabočím doľava do úzkej ulice, kde bola reštaurácia. Nemýlila som sa. Rovnaké výklady, rovnaké dvere, rovnaké akvária s rovnakými tvormi vylovenými z mora, ktoré pomaly pohybovali tykadlami, rovnaký barový pult, rovnaká tabuľa, hoci farby, muži i chlapci sa už zmenili. Chcela som sa stretnúť so šéfkuchárom Nunesom, v reštaurácii, našťastie, v tomto čase ešte neboli hostia, a keďže som prišla zo CBS, ktorá vytvorila program *Šesťdesiat minút*, stačilo len počkať. Šéfkuchár Nunes hneď príde.

A skutočne.

Šéfkuchár Nunes prišiel a bol rovnaký, ako som si ho pamätala. Spočiatku sa mu na tvári mihol záblesk poznania, prižmúril oči a zdalo sa mi, že pátra hlboko v pamäti, ale prekvapenie čoskoro pominulo. Stála som pred ním iba ako kolegyňa akéhosi vzdialeného chlapíka menom Robert Peterson, ako bolo napísané na vizitke, ktorú som mu podala. Ako by ma aj mohol spoznať? Sadol si a ja takisto. Všetko bolo v poriadku. Nunes mal tesne pred dôchodkom, ale hoci žil obklopený jedlom, dokázal odolať hlavnému predmetu svojej práce a nepribrať. Podstatný rozdiel bolo vidieť iba na vlasoch. Pred dvadsiatimi ôsmimi rokmi, keď vznikla fotografia, mal hlavu zakrytú kuchárskou čiapkou, teraz, bez niekdajšej pokrývky, mu na hlave svietila veľká lysina. Inak mal rovnaký úsmev, rovnaké tmavé oči a v nich rovnakú lišiacku